

§ 56.

DE ALIIS DECRETALIUM COLLECTIONIBUS A GRATIANO AD GREGORIUM IX.

A Decreto Gratiani ad compilationem usque Decretalium Gregorii IX aliae canonum collectiones prodierunt. Sunt autem quinque, inter quas prima recensetur collectio *Bernardi Circa Papiensis Praepositi*, dein *Episcopi Faventini*, quam anno 1199 evulgavit. Passim dicitur *Prima Decretalium Collectio*, sed eam auctor insignivit hoc titulo « *Breviarium Extravagantium* » hoc est decretorum, quae extra Gratiani opus vagabantur. At in ea collectione praeter decreta, quae Gratiani diligentiam effugerant, Constitutiones etiam Summorum Pontificum post Gratianum editae usque ad Coelestinum III, et canones Concilii Lateranensis III continentur. In quinque libros tributa est, et libri singuli in titulos; primus liber agit de constitutionibus, de rescriptis, de judicibus et eorum officiis; alter de judiciis; tertius de vita et honestate Clericorum, rebusque ecclesiasticis; quartus de sponsalibus, et matrimonio; quintus de accusationibus, deque delictis, et poenis. Itaque collectio Papiensis fuit veluti archetypus, ad cuius exemplum reliquae collectiones adornatae sunt.

Papiensem paulo post imitati sunt *Gibertus Abbas*, et *Alanus Episcopus Antissiodorensis*, qui canones a Papiensi omis-
sos, aliasque dein editos collegerunt. Sed utriusque collectio perit, atque ex earum ruinis novam collectionem concessit *Joannes Galensis*, seu *Valensis*, qui tum superiorum Pontifi-

§ LVII. DE COLLECT. GREGORII IX.

121

cum, tum Coelestini III Constitutiones complexus est. Haec *Secunda Collectio* dicitur.

Post Coelestinum III, Innocentius III utriusque juris ac theologiae peritissimus opera *Bernardi Constantinopolitani* tertiam Decretalium collectionem conficiendam curavit, in qua duodecim ipsius Pontificis decreta prioribus Pontificatus annis edita continerentur, quam deinde per *Petrum Beneventanum* correctam idem Pontifex vulgavit. Huic collectioni paulo post quarta accessit ejusdem Innocentii III auspiciis, partim quidem ex posterioribus ipsius Pontificis Decretalibus, partim vero ex canonibus Concilii Lateranensis IV adornata. Quinta denique collectio *Honorii III Decretales* complectitur ejusdem Pontificis jussu concinnata, et promulgata. Quatuor priores collectiones *Antonius Augustinus*, quintam *Innocentius Cironius* typis ediderunt, notisque illustrarunt. Priores duae collectiones nullam auctoritatem publicam consequatae sunt, posterioribus tribus Pontifices ipsarum aucto-
res vim legis tribuerunt.

§ 57

DE COLLECTIONE GREGORII IX.

Ex quinque Decretalium collectionibus, aliisque novis Constitutionibus collectionem suam Gregorius IX deduxit, quam vulgari nomine *Decretales Gregorii IX* vocamus. Ea in re Pontifex usus est opera *S. Raymundi de Pennafort*, viri pietate et multipli eruditione praestantissimi. Earumdem quinque collectionum ordinem Raymundus sequutus est, adeoque rem totam in libros quinque distribuit, singulisque

122 CAP. III. DE COLLECT. SACROR. CANONUM.

libris eosdem fere titulos subjecit. In collocandis vero sub quolibet titulo canonibus, rationem temporis habuit, ut primo loco ea capita exhiberet, quae ex prioribus quinque collectionibus selegit; deinde nonnulla alia, quae extra eas collectiones vagabantur, postremo loco Decretales Gregorii IX tanquam recentiores in suam collectionem inseruit. Duo autem hoc loco monenda sunt. Alterum est, collectionem hanc authenticam esse, ideoque omnia et singula generalis legis auctoritate pollere, sive a Concilio generali vel particulari, sive a Summo Pontifice, sive a S. Patre, sive ab alio quocumque scriptore vel fonte hausta sint. Haec enim collectio auctoritate Gregorii IX confecta et publicata est, ut merito Pontifex omnia sua fecerit, quibus suam auctoritatem imperitus est (L. 1 ff. de vet. Jur. enucl.). Alterum est, antiquis Decretalibus, quas Gregorius IX missas fecit, vim legum ecclesiasticarum detractam esse, cum Pontifex ipse eas solas Decretales in posterum vigere voluerit, quae in suam collectionem translatae fuerant, caeteras omnes ex industria praeteriens, quae temporibus minus accommodatae visae sunt. Antiquae tamen Decretalium collectiones valde utiles, et prope necessariae sunt ad eas Decretales intelligendas, quae in Gregoriana collectione receptae sunt, propterea quod Raymundus ex potestate sibi facta inutilia et superflua resecandi, nonnulla capita adeo praecidit, et mutila nobis exhibit ut ea rite percipi nequeant, nisi antiquis collectionibus integrum Decretalem perlegamus.

In allegandis capitibus Decretalium Gregorii IX, indicantur vel prima verba capitis, ex. gr. cap. VENERABILEM de elect., vel numerus capitis, uti cap. I, de Clericis conjug., vel prima verba capitis et simul numerus hoc modo, cap. TUA NOS 26 de Sponsal. et Matr. A quibusdam Canonistis addi soleat vocabu-

§ LVIII. DE SEXTO DECRET. DE CLEM. ET EXTRAV. 123

lum extra ex. gr. cap. CUM PRIDEM de Pactis extra, ut nempe significetur caput illud extra Gratiani Decretum reperiri. Sed haec allegandi ratio in desuetudinem fere abiit.

§ 58.

DE SEXTO DECRETALIUM, DE CLEMENTINIS ET EXTRAVAGANTIBUS.

Post editas Gregorianas Decretales, cum novae a Romanis Pontificibus Decretales produissent, et Concilia duo Lugdunensia sub Innocentio IX et Gregorio X celebrata multos canones condidissent, Bonifacius VIII ex iisdem Decretalibus et canonibus novam collectionem ordinavit. Haec non secus atque Gregoriana quinque libris, et eodem titulorum ordine digesta est, et vulgo Sextus Decretalium vocatur, veluti quinque librorum Gregorianae collectionis appendix quaedam et complementum. Ab ipso Bonifacio publicata, et legali auctoritate munita est. Ejus capita sic allegantur: cap. QUICUMQUE, de Haeret. in 6, hoc est, capite, quod incipit Quicunque, de haereticis in Sexto Decretalium.

Paulo post alia collectio subsequuta est, quae Clementinarum nomine venit, propterea quod Summus Pontifex Clemens V, ex canonibus Concilii Viennensis, cui ipsi praefuit, et ex nonnullis Constitutionibus ab se editis conficiendam curavit. In hac etiam collectione ordo Decretalium Gregorii IX servatus est. Sed Clemens morte praereptus collectionem suam edere non potuit. Eam itaque Joannes XXII, ejus successor, in publicam lucem protulit. Citantur ejus capita hoc modo: cap. Etsi de Rescript. ex Clement., hoc est, capite Etsi, de Rescriptis ex Clementinis; vel Clement. SI FURIOSI

de Relig. domib., nempe Clementina si turiosi de Religiosis domibus.

Reliquae sunt duae aliae Decretalium collectiones quarum altera « Extravagantium Joannis XXII ; » altera « Extravagantium Communium » appellatur. Prior viginti tantum Decretales unius Icannis XXII ; altera non unius, sed viginti quinque Pontificum Decretales ab Urbano IV (si vera inscriptio sit cap. 1 de Simon.) usque ad Sextum IV complectitur. Prior ob exiguum Decretalium numerum unico libro, sive 14 titulis, sine librorum distinctione absolvitur, altera in quinque libros distribuitur. Utraque incertum auctorem habet, neque etiam compertum est qua auctoritate utraque promulgata, ac in Corpus Juris Canonici relata sit. Verumtamen hujusmodi *Extravagantes* praeterquam quod communius recepta fuerint, ex propria origine, videlicet a Summis Pontificibus, ex quibus singulae prodierunt, vim legalem sortitae sunt, *Extravagantes* Joannis XXII sic allegantur : « Extrav. CUM INTER NONNULLOS Joannis XXII de verbor. signific. : » extravagantes vero communes ita citantur : « Extrav. REM NON NOVAM de dol. et contumac. inter commun. »

Itaque ex quinque hujusmodi collectionibus, nempe « Decretalium Gregorii IX, Sexti Decretalium, Clementinarum » et duarum « Extravagantium » Corpus Juris Ecclesiastici conflatum est ; « nam quemadmodum Jus Civile Romanorum ubique pene gentium pro jure communi habetur, ut nimirum, Jure patrio consuetudinario deficiente, causae civiles, et reipublicae negotia ex illo dirigantur, et si quid in lege patria, aut consuetudine dubii occurrat, ex Jure Romano dilucidationem accipiat ; ita quoque causae ecclesiasticae, ac exterior Ecclesiasticae politia Jure Canonico, tanquam Jure communi diriguntur, dirimuntur et deciduntur, et si quid

difficultatis in Jure Ecclesiastico particulari, aut consuetudinario occurrat, ex illo interpretationem accipere debet, » ut inquit Van-Espen in tract. hist. canon. part. 8 cap. 3 § 1. Nam quod ad speciales locorum consuetudines et statuta pertinet, celebris est Constitutio Bonifacii VIII in cap. LICET de Constit. in 6 ibi : « Quia Romanus Pontifex locorum specia- lium consuetudines et statuta, cum sint facti, et in facto consistant, potest probabiliter ignorare ; ipsis, dum tamen sint rationabilia, per Constitutionem a se noviter editam, nisi expresse caveatur in ipsa, non intelligitur in aliquo derogare. » Quo ex capite Boheremus perperam colligit, Jus Pontificum etiam in foris catholicorum subsidiarium esse, adeoque tum denique incipere auctoritatem et vim legis habere, cum jus patrium vel consuetudo defuerit. Haec sententia, ut praeclare animadvertisit Zallwein de Princ. Jur. Eccl. lib. II q. 4 cap. 1 § 3, « falso innititur supposito, aut subvertit statum quaestionis. Id facile damus, quod Decretales eatenus haberint auctoritatem et usum, quatenus non adversantur juribus et consuetudinibus particularibus, propter communem regulam, quod leges particulares derogent universaliibus ; sed quis inde inferre auserit : ergo Jus universales habet vim Juris mere subsidiarii ? Sane consecutio pessima, ex qua ulterius consequi necesse foret, quod nullum Jus commune et universale sustineat vices Juris principalis, cum nulla detur res publica, nulla provincia, quae non regatur quibusdam juribus, consuetudinibus particularibus. Quis haec aequo animo sustineat ? Manet ergo Jus Ecclesiasticum in sua possessione, et illis, qui Jus particulare contrarium praetendunt, incumbet probatio. »

§ 59.

DE RUBRICIS, SUMMARIIS, ET GLOSSIS.

In Corpore Juris Canonici praeter capita, sive canones occurunt etiam *Rubricae*, *Summaria*, et *Glossae*. Rubricae sunt titulorum inscriptiones, ducto nomine a litteris rubris, quibus olim scribebantur. Bifariam dividuntur, videlicet in *praeceptivas*, et *non praeceptivas*. Praeceptivae dicuntur, quae sensum perfectum exhibent, ex. gr. « ne Sede vacante aliquid innovetur. » Hujusmodi rubricae allegari possunt *dispositive*, sicut Canonistae loquuntur; hoc est vim legis habent, utpote quae a Legislatore profectae, vel confirmatae sunt. Contra vero rubricae Gratianei Decreti, quia vel a Gratiano, vel ab alio privato homine confessae fuerunt, auctoritate legis destituantur. Rubricae non *praeceptivae* vocantur, quae perfectum sensum non habent, sive quae nihil *praecipiunt* aut *vetant*, ex. gr. de Constitutionibus, de Testamentis, et id genus aliae, quae idcirco tanquam leges haberi non possunt, quia nihil certi *praefiniunt*. Attamen allegari possunt *declarative*, quatenus declarando canonis omnino valent, si verba ejusdem canonis ambigua sint. Sic *Glossa* in cap. *CUM MONASTERIUM*, ad haec canonis verba « Postulatione eorum *praebuisti assensum* » infert eo in casu non meram postulationem, sed electionem celebratam fuisse, propterea quod canon sub rubrica *de electione* et non *de postulatione* recensetur.

Summaria sunt breves illae periodi, quibus canones sub titulis, seu rubricis inclusi summatim exponuntur, eorumque sententiae sub uno veluti aspectu ponuntur. Haec *Summaria*

§ LX. DE JURE NOVISSIMO.

127

maximo in pretio habenda sunt, et canonibus interpretandis valde prosunt. Attamen legis vi carent, quod a privatis scriptoribus adjecta sint.

Glossarum nomine intelligimus illas canonum interpretationes seu commentaria, quibus aut sententiae, aut verba canonum exponuntur. In corpore ipsius Juris ad marginem textus collocantur, sed privatorum opera exaratae sunt, nec unquam pro lege approbatae; quamobrem tanquam privatae interpretum explanationes habendae sunt.

§ 60.

DE JURE NOVISSIMO.

Jus novissimum vocamus regulas omnes ecclesiasticas, quae post recensitas adhuc collectiones a legitima potestate constitutae sunt. Praemonendum est, in Corpore Juris Canonici neque ullas Pontificum Constitutiones post Sextum IV inveniri, neque etiam ullos canones conciliorum, sive provincialium a Gregorio IX ad nostram usque aetatem, sive generalium post Viennense celebratorum eodem Corpore Juris contineri. Igitur Jus novissimum conficitur 1º ex canonibus Conciliorum, qui in Corpore Juris communis non exstant: 2º Ex Constitutionibus Summorum Pontificum post Sextum IV editis: 3º ex Regulis Cancellariae. His nonnulli Canonistae addunt *Concordata* seu pacta inter Apostolicam Sedem et varias nationes conventa.

Jam vero « canones conciliorum et decretalium Pontificum, « quae post Sextum IV prodierunt, in novam collectionem cogere primus omnium Gregorius XIII meditatus

est; sed, nondum opere absoluto, supremum diem obivit. Tum Sextus V in idem opus incubuit, sed, eo quoque mortuo, opus sub Clemente VIII confectum, et typis editum est sub titulo « Liber Septimus Decretalium Clementis VIII, » quasi post Sextum Decretalium Bonifacii VIII subjiciendus. Verumtamen obortis difficultatibus, quas late commemorat Fagnanus in cap. Cum VENISSENT de judic. « suppressa fuit, » ut ipsius Fagnani verbis utamur, « hujus voluminis publicatio miris elucubrata laboribus et vigiliis, et Praesulum, totius Ecclesiae vocibus efflagitata. »

Eodem ferme tempore Petrus Matthaeus Jurisconsultus Lugdunensis ex Decretalibus a Sixto IV ad Sextum V editis novam collectionem privato studio composit, quam anno 1590 evulgavit. Hoc opus in aliquibus Corporis Juris editionibus post Extravagantes Communes adjectum est sub titulo « Liber Septimus Decretalium Constitutionum apostolicarum adjectus ad plenam et perfectam Juris Apostolici cognitionem. » Sed hujusmodi Codex publica auctoritate caret. In eo quoque vitia non desunt, et multa utilia desiderantur.

Sub eodem Sexto V Laertius Cherubinus ad colligendas Pontificum Constitutiones sua studia contulit, et quotquot invenire potuit extra Corpus Juris vagantes a S. Leone Magno ad ipsum Sextum V, servato temporis ordine, in unum volumen rededit, quod Bullarium appellavit. Opus deinde suum novis adhibitis curis multum auxit, sed non perfecit. Hinc ejus filius Angelus Maria Cherubinus plures alias Constitutiones adjecit usque ad Innocentium X, et Bullarium magnum quatuor voluminibus compactum typis romanis edidit anno 1638. Huic deinde quintum volumen accessit, quo Angelus a Lantusca, et Paulus a Roma Constitutiones

Urbani VIII et posteriorum Pontificum usque ad Clementem X complexi sunt. Sed omnium amplissimum et praestantissimum est Bullarium Magnum ab Hieronymo Mainardi editum Romae, et in quatuordecim tomos distributum. In eo Constitutiones Summorum Pontificum a Leone Magno ad Clementem XII continentur. Constitutiones etiam Benedicti XIV tomis quatuor comprehensae in publicam lucem prodierunt. Solae constitutiones posteriorum Pontificum nondum uno volumine collectae.

Hae vero Bullarum collectiones privatorum hominum opera confectae sunt. Similiter in Conciliorum actis et canonicis colligendis operam tum laboriosam, tum utilem plures viri docti contulerunt. Atque alii quidem unius nationis aut provinciae Concilia, alii vero omnia ubivis gentium celebrata collegerunt. Omnia autem prestantissima est Conciliorum collectio, durante Nicolao Colleti Venetiis edita, cuius supplementum dedit Dominicus Mansi Lucae anno 1748.

Regulae Cancellariae sunt leges quedam, seu regulae num. 72, quibus Cancellariae Apostolicae negotia expediuntur. Hae vero a caeteris Constitutionibus differunt quod morte cujusque Pontificis vim suam amittunt, donec a novo Pontifice confirmentur. De his praecipue sermo est in tractatu de Beneficiis.

Ad Concordata quod attinet, Apostolica Sedes cum multis Nationibus et Regnis Concordata de negotiis Ecclesiasticis invit. « Cum Romanus Pontifex, » ut praetulare scripsit Augustinus De Roschovany in suo libro de Primatu Romani Pontificis § 84, « vi Primatus supremam omnium Ecclesiarum sollicitudinem gerat, ad augmentum boni Religionis et Ecclesiae catholicae semper vigilare et curare debet, ut cum civilibus Guberniis de securitate et libertate Ecclesiae,

de jurisdictione et disciplina, de privilegiis et immunitatis amicabiliter tractet, et pacta ineat legibus Ecclesiae conformia. Verbo, jus Concordata ineundi arctissime cohaeret cum natura Primatus et universalis inspectionis Ecclesiae. Concordata porro hoc etiam nomine gravissimi sunt tum pro Ecclesia, tum pro Civitate momenti, quod dum per illa nexus utriusque pariter sit, ut eadem in vim legum fundamentalium assumantur.

Verumtamen acerrimi Concordatorum hostes extiterunt, qui ea vehementer insectati sunt tanquam libertati populorum infensa, atque excoxitata ad Romanorum Pontificum explendam cupiditatem qua ardent ubique terrarum et gentium dominandi; quae quidem ex magno et pervicacissimo in Sedem Apostolicam odio profecta esse, quisque sanus intelligit. Alii autem (utrum vero, an simulato in Ecclesiam studio, Deus scit) improbant Concordata prorsus omnia, propterea quod existimant in Concordatis faciendis aliquod semper vulnus hierarchiae Ecclesiasticae divinitus constituae inferri, perinde ac si Ecclesia de divinis rebus transigere unquam consuevisset. Adversus hujusmodi errores vide eumdem Roschovany citato loco.

Interim vero nostra praesertim aetate a Nationibus et summis Principibus Europae fere omnibus Concordata inita sunt quod Ecclesiae et Imperio felix faustumque existit. Haec autem Concordata rationem habent non privilegii, sed pacti, estque illud pactum non temporarium vel personale, sed reale ac perpetuum, quod religiose observandum est.

Febronio temere affirmanti, « Praetendit Curia » (sic Apostolicam Sedem nominat) « Concordatis se non ligari, » respondet Auctor Febronii abbreviati cum notis tom. III § 14 Francofurti et Lipsiae 1785. « Ubi probatio? hoc per

se et « simpliciter dictum falsissimum est : audiantur solum ipsi Summi Pontifices Innocentius X, Clemens VII, Pausus V, Gregorius XIII, dein distinguatur inter Potestatem Summi Pontificis, et usum Potestatis, prout monet Germaniae Canonista D. Barthel. Dissert. General. de Concord. cap. 3 sect. 2 num. 3 et 5. Ubi ait : « Cum utilitas communis evidentissima, puta, si moderna disciplina in graves, communes et constantes abusus patenter degeneraret, etc., aut extraordinaria gravissima flagitaret Ecclesiae necessitas, ex Plenitudine Potestatis, dominante charitate et prudentia duce, a Summo Pontifice provideri posse, atque hoc sensu ejusdem Potestatem, generalem superintendentiam, et imperium supremum, veluti essentialis concessi primatus reservatum, per concordata inabdicabile, vel potius sub concordatis nunquam comprehensum, coarctatumque fuisse, insciari ego non ausim. Plenitudo enim Potestatis Pontificiae ex jure divino respicit Donum commune Ecclesiae : ergo quomodocumque paciscatur Summus Pontifex, non potest excludere hanc conditionem, nisi aliud exigat commune bonum Ecclesiae : atque in ordine ad hoc ipsum condita erectaque sunt Concordata : medium vero desinit esse tale, dum evidenter fini intento adversatur. Vides hic distingui inter Potestatem et usum Potestatis, hunc in Pontifice ligari, per Concordata, Potestatem non ligari, atque in hoc sensu loquuntur et intelligendi sunt, vel potius combinari debent Pontifices, qui dicunt se concordatis ligari, et alii et adverso se non ligari. »

Vide Dissertationem *Della natura e caratteri essenziali de' Concordati. Parigi, di Tipi dei Firmino Didot, 1850.*